

Ἀνατολικὸν κράτος καὶ ἔνωσις τῆς φυλῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Τὸ ἰδανικὸ τῶν μικροπολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος — ταιριασμένο μὲ τὴ βασιλικὴ διάθεσις — ἦταν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἢ πολιτικὴ καλοπέρασις καὶ ἡσυχία. Ἐπειδὴ ὅμως στὸ ἔθνος ὄλο ἦταν πάντα διαχυμένο καὶ κάποιον ἰδανικώτερον ἰδανικόν, — καμωμένο καὶ ἀπὸ τὶς μισοσθησμέγες θύμῃσι τῆς πρωτυτερινῆς μεγάλης ἰδέας καὶ ἀπὸ κάποια ἀμυδρὴ συναίσθησις ἐνὸς χρέους ἀπέναντι στα̐ περασιμένα, προπάντων τὰ ἀρχαῖα μεγαλεῖα, που τὴν καλλιεργεῖ ὁ κλασικισμὸς τῶν δασκάλων, καὶ τέλος ἀπὸ τὴ στενόχωρη γνώσις πως ὄλη ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶναι κυβερνημένη ἀπὸ ἕνα κοινὸν πολιτικὸν ὄργανισμὸν, — ὁ κομπογιαννίτης πολιτικὸς τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους ἀναγκάζονταν συχνὰ νὰ κἀμῆ πως κάνει καὶ ἔθνη καὶ πολιτικὴ, εἰδεμὴ θὰ ἔχανε λιγάκι δημοτικότητα ἀπὸ τοὺς ἀντίθετους του, καὶ ὁμοίους μ' αὐτόν, δημοκόπους, που θὰ τὸν ἐβγαζαν «προδότη». Ὡστόσο ποτὲ του δὲν πᾶσκιζε νὰ ἀγωνιστῆ γιὰ κανένα ἔθνη ἰδανικόν, ποτὲ του δὲν ἐσχεδίασε, οὔτε στοχάστηκε καν νὰ σχεδιάσῃ, πρόγραμμα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, οὔτε σύμφωνον οὔτε ἀσύμφωνον μὲ τὶς ἀνάγκαι ἢ τοὺς πόθους ἐκείνων που ἔχουν κάποιον ἔθνη ἰδανικόν στα̐ σῶθικά τους. Καί, ὅταν ἔλεγε πως ἔχει σχέδιον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἔλεγε ψέμματα, γιὰτὶ οὔτε συλλογίστηκε ποτὲ τέτοιο ζήτημα περισσότερον ἀπὸ πέντε λεπτὰ κάθε χρόνον. Οὔτε ἤξερε τίποτε γιὰ τοὺς ἔθνη πόθους ἢ τὶς ἔθνη ἀνάγκαι ἢ καθημερινὴ μικροπολιτικὴ δὲν τὸν ἀφῆγε νὰ σκεφτῆ. Οὔτε καν τὴ γεωγραφία τῶν ἑλληνικῶν τόπων ἐγνώριζε

οὔτε γύριε ποτὲ νὰ τὴ μάθῃ. Μονάχα, ὅταν τύχαινε μεγάλη σφίξις καὶ παραφούσκωνε τὸ ἔθνικὸν ῥέμα ἀπὸ κάποια ἔθνικὴ ἀτυχία ἢ ἔκανε βιαστικὰ κανένα σπασμωδικὸ κίνημα ἢ προφασίζονταν τὴν ἀχρηματία τοῦ κράτους καὶ τίς σοφὲς συμβουλές τῶν μεγάλων τῆς γῆς γιὰ νὰ πείσῃ τὸν κοσμάκη νὰ κάτῃ στὰ ἀδρά του καὶ τίποτα νὰ μὴν ἀπαιτῇ. Καί, γιὰ νὰ τὸν ξεγελάσῃ καλλίτερα, ἔπαιρνε ὕφος ἀνθρώπου μαυροφορεμένου, που παρακολουθεῖ λείψανο, καὶ τοῦ ἔλεγε μυστηριώδικα καὶ με ἐπίσημη φωνή· «Γιὰ ὄνομα θεοῦ, μὴν τύχη καὶ κουνηθῆτε. Οὔτε νὰ ξεστομίζετε κανὲν λέξη γιὰ τόσο σοβαρὰ ζητήματα. Μὲ τὴν ἀπροσεξία καὶ τὴ βιασύνη σας μπορεῖτε νὰ κάμετε νὰ τὰ χάσωμε ὅλα, καὶ αὐτὰ που ἔχομε». Καὶ ὁ κουτὸς ὁ κοσμάκης εὐκολὰ πείθεται καὶ ἡσυχάζει. Μήπως ἔχει νὰ χάσῃ τίποτε τὸ ἄτομο μὲ τὸ νὰ μένῃ ἡσυχος;

Τὸ ἰδανικὸ τοῦ φίλου τοῦ Ἀλέξη, που μὲ ἀπεριόριστη περιφρόνηση ἔβλεπε τὴν ἀρνητικὴν πολιτικὴν τῶν μικροπολιτικῶν τοῦ μικροῦ κράτους καὶ δὲν ἐπρόσμενε καλὸ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἦταν ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία μὲ ὅλα τὰ ἔθνη μέσα της καὶ μὲ τὴ διοίκηση στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Ὅ,τι καὶ ἂν ἔβλεπε νὰ γίνεταί στὴν Τουρκία, τὸ ἔβλεπε μὲ τὸ πρίσμα τοῦ μεγάλου ἀνατολίτικου κράτους. Τὰ μεγαλόπρεπα σχέδια καὶ ἰδανικὰ δὲν εἶναι ποτὲ βλαβερὰ γιὰ τὰ ἔθνη. Τὸ πολιτικὸ αὐτὸ ἰδανικὸ τοῦ ἦταν πρόδρομος ἐνὸς ἄλλου ἰδανικοῦ, τοῦ σχηματισμοῦ σιγά σιγά μιᾶς ἰδιαίτερης ἀνατολίτικης ράτσας ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Τουρκίας.

— Ἄ καὶ ν' ἀργήσουν μερικὰ χρόνια ἀκόμα, ἔλεγε, νὰ κατέβουν τὰ ἑκατομμύρια τῶν Σλαύων ἢ τῶν Γερμανῶν καὶ θὰ δῆς πόσο γρήγορα θὰ σχηματιστῇ καὶ θὰ εὐτυχήσῃ ἡ ἀνατολίτικη ράτσα σ' ἕνα ρυθμικὸ πολιτικὸ καθεστῶς, που δὲ θὰ μοιάζῃ βέβαια μὲ τὰ φράγκικα. Δὲ θὰ ἔχῃ μιὰ γλῶσσα, μὰ θὰ πνέῃ μέσα της ἕνα πνεῦμα, τὸ ἰωνικὸ, τὸ ἑλληνικὸ. Ἡ ἀνατολίτικη ράτσα, αὐτὴ πάλι θὰ δημιουργήσῃ τὸ νέο, τὸ πλατύτερον ἀνθρωπιστικὸ ἰδανικὸ, πλατύτερον ἀπὸ τὸ χριστιανισμὸ, τὸ ἰδανικὸ ποὺ χρειάζεται τώρα ἡ ἀνθρωπότητα. Ἐμεῖς, που ἀγωνιζόμαστε μὲ τὴ μικρὴν μας δύναμιν τῶν πέντε, δέκα, ἑκατὸ ἀνθρώπων, δὲν κάνομε κομπογιαννίτικὴν πολιτικὴν. Μακριὰ, πολὺ μακριὰ προβλέπομε μιὰ νέα εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχομε κάποια συγκινημένη περηφάνεια καὶ κανένα μι-

κροεγωισμό. Ἐδῶ στήν Ἀνατολή, στή σιμῆξη τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καί τῆς Ἀφρικῆς, τῆς ἄσπρης, τῆς κίτρινης καί τῆς μαύρης ἀνθρωποσύνης, ἄστραφτε πάντα καί ξέσπανε ἡ ἠλεκτρική σπιθοβολή — αἰγυπτιακή θεολογία, χριστιανισμός, μωαμεθανισμός — καί ἔβαζε σέ ρυθμική κίνηση τὸ νεφέλωμα τῶν ἀνθρώπων αἰσθημάτων καί ἰδεῶν. Καί τὸν περιλάβαινε ἔπειτα ἡ Δύση τὸ ρυθμικὸ κόσμο, που ἔπλαθε ἡ Ἀνατολή, καί τὸν ἀποσύνθετε σιγὰ σιγὰ. Καί ἔπεφτε ἡ ἀνθρωπότητα σέ βαθειὰ μελαγχολία. Ἐδῶ πάλι, στήν Ἀνατολή, θὰ ἀστράψη καί θὰ ξεσπάσῃ ἡ ἠλεκτρική σπίθα, που θὰ ξαναπλάσῃ ἀπὸ τὸ νεφέλωμα τῶν ἰδεῶν καί αἰσθημάτων τὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀλέξης ἔβλεπε κάτι τι μπερδεμένο καί ἀόριστο στίς ὀπτασί-
ες τοῦ συντρόφου του, μὰ δὲν τοῦ ἔρχονταν πάντα γὰ τίς συζητήση,
γιατὶ ἡ προφητικὴ διάθεση τοῦ φίλου του ἦταν μαγικὰ ὁμορφή.

Ἦστερα ἀπὸ τὴν περίφημη τριήμερη συναδέλφωση τῶν ἐθνῶν,
οἱ θυμοὶ καί οἱ ὀρισιές τῶν Τούρκων γιὰ τὴν ὑπεροχὴ ἢ γιὰ τὴν κα-
κομοιρίαν τῶν Ρωμιῶν πότε μεθοῦσαν τὸ φίλο του καί πότε τὸν ἔκα-
γαν καί γτρέπονταν. Στούς περιπάτους, ποῦ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἔκα-
ταν μέσα του.

Σ' ἓνα καφενεῖο μέθυσαν τρεῖς ἀξιωματικοὶ Τούρκοι καί ξε-
σπάθωσαν φωνάζοντας ἐνάντια στοὺς Ρωμιούς, που κάθονταν ἐκεῖ πα-
ρὰ πέρα: «Κερατάδες Ρωμοί!» — Οἱ Ρωμοὶ ἔφυγαν.

Ἐνας Ρωμιὸς εἶχε στήσει τὸ φωνογράφο του μπρὸς σ' ἓνα κα-
φενεῖο καί τὸν κούρδιζε καί ἔλεγε ἑλληνικὰ τραγούδια. Ἐνας Τούρ-
κος ἀξιωματικὸς περνώντας ἀπὸ κεῖ πέταξε κάτω τὸ φωνογράφο καί
ἔδειρε τὸ Ρωμιὸ βρίζοντάς τον: «Ρουφιάνε, χέστη, ζητιάνε, τεμπέλη,
ἄτιμε!»

Γίνηκαν ἀγῶνες γυμναστικῆς καί στὸ τρέξιμο νίκησε Ρωμιός.
Ὁ ἀξιωματικὸς που σημείωνε, πέταξε τὸ μολύβι του καί τὸ χαρτὶ
ξεφωνίζοντας: «Κλέφτες, ψεῦτες, πούστηδες!»

Μιά σατυρικὴ ἔφημερίδα τούρκικη δημοσίεψε γελοιογραφία Ρω-
μοῦ μὲ μορφὴ ρουφιάνου καί μιὰν ἄλλη μ' ἓνα βασιλιά σ' ἓνα κρε-
βάτι. Τούτη δὲν τὸν μέλει καί πολὺ, μὰ ἡ ἄλλη τοῦ φέρνει γτροπή
καί ἀηδία καί τοῦ ἔρχεται γὰ ξεφωνήση: «Ὡς πότε, ὦ ἐπίσημοι πα-
λιάθρωποι, θὰ ἐμπνέετε τριγύρω σας τεμπελιά, ἀπιστία, ταπείνωση
καί πανικό, ἐπιφύλαξη, σιωπὴ, ὑπομονή; Ὡς πότε θὰ μᾶς λέτε μὴν

κουγιέστε, μὴν ἑτοιμάζεστε, δὲν ἔχομε στρατό, μὴ γεννᾶτε ζητήματα; Φοδᾶστε τὸν πόλεμο; ἀλλὰ μακάρι νὰ γινόταν. "Ἄν τὸ ἔθνος ὀργανωμένο σ' ἕναν πόλεμο βοηθήσῃ τὸ κράτος, καὶ θὰ τὸ κάμωμε νὰ βοηθήσῃ, θὰ ἐπιβάλωμε τὸ πρόγραμμά μας ἐδῶ στὴν Τουρκιᾶ σύντομα καὶ σίγουρα. Μονάχα τὸ κράτος ἄς ἔχῃ ἔννοια τοῦ τὸ ἔθνος καὶ ἄς μὴ δίνῃ πάντα τὸ παράδειγμα τῆς σάχλας. Μακάρι νὰ γίνῃ πόλεμος, νὰ ἀγασάνῃ τὸ Ρωμαίικο. "Ἄν χαλαστῇ ἡ Τουρκιᾶ ἀπὸ κλονισμό δικό μας, ἂν φανοῦμε στὸν κόσμο πως ἔμεις μέσα σ' ὅλη τὴν Ἀνατολὴ τὴν καταστρέψαμε, εἶναι μωρὸς ὅποιος φαντάζεται πως ἔχομε νὰ ζημιωθοῦμε ἀπὸ Σλαῦους ἢ ἄλλους τέτοιους. Οἱ μεγάλοπρεπες πράξεις δὲν εἶναι ποτὲ ἐπιζήμιες στὰ ἔθνη».

Συγέδηκε τότε νὰ γίνῃ στὴν Πόλῃ ἀπὸ κάποιους Τούρκους, ἀντίθετους τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου, που κατάντησε τυραννικώτατη ὀλιγαρχία, ἕνα κίνημα γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὰ χέρια τῆς ὀλιγαρχίας τούτης. Τῇ συνωμοσίᾳ τῇ σκάρωσαν οἱ λεγόμενοι φιλελεύτεροι Νεότουρκοι, οἱ δυσαρεστημένοι μὲ τὸ κομιτάτο καὶ οἱ ἀντιδραστικοὶ Παλαιότουρκοι. Ἀπὸ συμφέρο τοῦ τὸ κομιτάτο παράστησε πως τὸ κίνημα τὸ ἔκανε ὁ σουλτάνος μὲ τοὺς ἀπολυταρχικοὺς καὶ τοὺς σαρικλῆδες γιὰ νὰ καταργήσῃ τὸ σύνταγμα. Οἱ Νεότουρκοι, που εἶχαν τὸ κέντρο καὶ τὴ δύναμή τους στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου εἶχαν καὶ τὸ στρατὸ στὴ διάθεσή τους, ὄρμησαν μὲ μερικὲς χιλιάδες του καὶ μὲ ἑθελοντὲς βασιδουζούκους, μαζώματα ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη, νὰ πάρουν τὴν Πόλῃ. Τί νὰ ἔκαναν οἱ Ρωμοὶ σὲ τούτη τὴν περίσταση; Οἱ δύο φίλοι ἀποφάσισαν νὰ τοὺς διατάξουν καὶ πάλι τί νὰ κάμουν. Στὴν ἀμφιβολία που βρισκόνταν ποῖός θὰ νικήσῃ, ἡ Πόλῃ γὰρ ἢ Θεσσαλονίκη, τὰ εἶχαν χάσει ὅλοι τους, μονάχα ἴσως οἱ δύο φίλοι στοχάζονταν, σὰν πάντα ἡρεμοί, γιὰτὶ ἦταν τέτοιοι που προπάντων στοὺς κινδύνους ἔμεναν ἀτάραχοι καὶ φωτεινοὶ στὴ σκέψη τους. Καὶ ἔβαλαν λοιπὸν τὸν πολιτικὸ τους σύλλογο καὶ ἔκαμε μιὰ δήλωση, που τὴ δημοσίεψαν σ' ὅλες τὶς ἑφημερίδες, πως τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος θέλει τὸ σύνταγμα καὶ, σὰ συνταγματικοὶ πολῖτες οἱ Ρωμοὶ, δὲν τοὺς ἐνδιαφέρνουν τὰ μαλλώματα ἀναμεταξὺ στοὺς Τούρκους, παρὰ θὰ ὑπακούσουν μονάχα ἐκείνους, που σύμφωνα μὲ τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους θὰ καταρτίσουν κυβέρνηση. "Ὅ,τι καὶ νὰ γίνονταν ἔπειτα, αὐτοὶ ἔτσι θὰ ἦτανε πάντα μέσα. Ἡ ἐπιτυχία τούτη δυνάμωσε τὴν ἐπιβολὴ τῶν δυὸ φί-

λων, και από τότε κοίταζαν στερεοσκοπικά ή σά σε κινηματογράφο τὰ περιστατικά, που ξετυλίγονταν μπροστά στα μάτια τους, και τούς τύπους, που περνοδιάβαιναν.

Μπήκε ο στρατός της Θεσσαλονίκης στην Πόλη και πολλοί αξιωματικοί και στρατιώτες αυτομόλησαν από το σουλτανικό στρατόπεδο. Όλοι μαζί χτύπησαν το στρατό της Πόλης, όσος έμενε πιστός στο σουλτάνο και που κλείστηκε στο Γιλδιζ και στο μεγάλο στρατώνα του Ταξιμιού, ως που σκοτώθηκαν μερικοί, σπάσαν κάμποσα τζάμια του στρατώνα και χάλασαν λίγο οι τοίχοι από τους πυροβολισμούς και τότε οι αποδέλοιποι στρατιώτες σήκωσαν λευκή σημαία και παραδόθηκαν. Ο Σουλτάνος αιχμαλωτίστηκε, καθαιρέθηκε και στη θέση του έβαλε ο στρατός της Θεσσαλονίκης σουλτάνο τον αδελφό του. Όλα αυτά γίνθηκαν σε δυο μέρες μέσα. Οι πυροβολισμοί κατατρόμαξαν τους πολίτες, που έμειναν κλεισμένοι στα σπίτια τους και σφάλισαν και τὰ μαγαζιά τους.

Τους στρατιώτες, τους παραταγμένους κορδόνι στην πλατεία της Αγίας Σοφίας, ένας χόντζας με τενεκέ του πετρέλαιου και ένα ποτήρι τους πότιζε. Στο δρόμο που ανεβαίνει κατά την Αγία Σοφία στέκονταν μπουλούκια κάτι αυτοσχέδιοι στρατιώτες, χωρίς κουμπιά, μόνο με δπλα παλιότατα με τη λόγχη επάνω. Μπρός στο Σερασκιεράτο, στην αυλή, ήταν καμιά εκατομπενηνταριά στρατιώτες, κυνηγοί της Θεσσαλονίκης, λυγεροί Άρβανίτες αξιαγάπητοι, τρώγοντας κουλούρια βρίζονταν μιὰ σταλιά με τους Άσιάτες Τούρκους στρατιώτες, που είχαν κλειστή στο Σερασκιεράτο, όταν άξαφνα από μέσα άρχισαν να τους πυροβολούν. Οι Άρβανίτες, με μισό κουλούρι μέσ' στο στόμα και μισό έξω, μασουλίζοντας, τους στρώνουν στο τουφεκίδι.

Στη Γέφυρα του Γαλατά ένας αξιωματικός ανεβασμένος σ' ένα άμάξι φώναξε κάτι σε τρεις κυνηγούς της Θεσσαλονίκης, Άρβανίτες, που, άρματωμένοι σαν άστακοί, περνούσαν για την Αγία Σοφία. Ο ένας τους κάτι του άποκρίθηκε ο αξιωματικός του τραβάει μιὰ με την καραμπιγίτσα που κρατούσε και τον παίρνει στο χέρι. Ο δεύτερος τότε Άρβανίτης σηκώνει το τουφέκι του και τον πυροβολεί με μιὰ κίνηση σιωπηλότατη, αυτόματη. Πέφτει χάρω ξερός από τ' άμάξι και οι τρεις το βάζουν στα πόδια σε διαβόλο. Όλη την ημέρα

ἔμεινε ξαπλωμένος στὴ γέφυρα, σκεπασμένος μὲ μιὰ ψάθα, σὲ μιὰ λιμνίτσα αἷμα ὁ σκοτωμένος.

Τρεῖς τρεῖς, πέντε πέντε, δέκα δέκα, πενήντα πενήντα, μπουλούκια πήγαιναν στρατιῶτες δίχως ἀξιωματικούς, μὲ κανένα χόντζα πολλές φορές ἢ μὲ μερικούς μόρτες, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Πόλης κατὰ τὴν Ἁγιά Σοφιά. Μὲ τάξη πῶς πολλή οἱ κυνηγοὶ τῆς Θεσσαλονίκης πρόβαιναν, χτυπῶντας μάλιστα μερικοὶ καὶ τὰ πόδια τους ἀλλὰ γερμανικά.

Τὸ βράδυ πέρασαν ἀπὸ μπρὸς ἀπὸ τὰ Μνηματάκια δυὸ τάγματα κυνηγοί, φαντᾶροι καὶ πυροβολητὲς μαζί, μὲ μιὰν ἄθλια μουσική καὶ δέκα ἀξιωματικούς ἐλεεινούς. Ἦταν παλιοντυμένοι καὶ πρόβαιναν σὰν κρεμασμένοι.

Οἱ Ρωμοὶ κυκλοφοροῦσαν πῶς πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔθνος καὶ δὲ φαίνονταν φοβισμένοι.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἀρχίζει ἓνας ἄγνωστος στ' ἀφτιά, μεγάλος, κατασύνεχος κρότος, σὰ ν' αἰδειαζαν ἀδιάκοπα πολλὰ κάρα χαλίκια καὶ πέτρες. Στὸν Μπαλατὰ καὶ Φανάρι ἅμα τὸν ἀκουσαν, ἔκαμαν λιτανεῖα, οἱ βυζαντινοί. Στὶς δυὸ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα περνοῦσαν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ἀλέξη, που ἦταν ἐκεῖ μὲ τὸ φίλο του, μπουλούκια στρατιῶτες καὶ ξέχωρα μπουλούκια μόρτηδες, που γύριζαν ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Ταξιμοῦ καὶ πυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα γιὰ πανηγυρισμὸ εὐθυμῶς. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μόρτες κάποτε ξελαρυγγίζονταν· «Ζήτω ὁ στρατός!» καὶ μερικοὶ στρατιῶτες κυνηγοὶ Ἀρβανίτες φώναζαν τότε· «Ζήτω οἱ χριστιανοί!» μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ «σ» τῶν Ἀρβανιτάδων. Ἐπειτα πέρασαν ἄλλοι Ἀρβανίτες κυνηγοὶ που τραγουδοῦσαν ἀρβανίτικα τραγούδια. Ὁ Χρῆστος, ὁ ὑπηρετάκος τοῦ Ἀλέξη, Ἀργυροκαστρίτης, συναρπάστηκε καὶ ἔλαμψαν τὰ μάτια του. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ φίλος του Ἀλέξη, που εἶπε· «Δὲν ξέρω ἂν θὰ γίνῃ πάλι σουλτανοκρατία ἢ ἄλλο τίποτε. Δὲν ἐνδιαφέρει καὶ πολὺ. Αὐτοὶ ὁμως οἱ Ἀρβανίτες μὲ κάνουν καὶ βλέπω μακριὰ ἓνα πολιτικὸ πρόγραμμα. Μὴν τὰ λέμε ἀκόμα πουθενὰ ὡς που νὰ τὰ ἀποκρυσταλλώσωμε τὰ σχέδιά μας, μὰ ἔλα νὰ σκεφτοῦμε οἱ δυὸ μας». Καὶ ὁ Ἀλέξης εἶπε· «Ἐγὼ φαντάζομαι ἓναν Ἑλληνισμὸ μεγάλο καὶ ὁμορφο, μὲ τὴ δημοτικὴ του γλῶσσα καὶ ψυχὴ, ἓναν Ἑλληνισμὸ, που θὰ περιέχῃ μέσα του καὶ τὴν ἀρβανίτικη

ψυχή και γλώσσα, που είναι συγγενικές του. Ναι, ἄς σκεφτοῦμε οἱ δύο μας».

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ μπουλούκια παλιανθρώπων τοῦ Ταρσανᾶ μὲ πατημένες φτέρνες, ὅλοι σὰ νάβγαιναν ἀπὸ χασισοποτεῖο, τριγυρνοῦσαν στοὺς δρόμους μὲ τουφέκια καὶ πυροβολοῦσαν ψηλά, ὅπως λάχαινε. Στὸν Τσπχανὰ χυμίζουν ἴσως ἀποθήκες καὶ ἀρπάζουν τὰ κατασχεμένα ὄπλα καὶ πιστόλια καὶ φεύγουν. Ὁ φίλος τοῦ Ἀλέξη ἔβαλε πολλοὺς Ρωμοὺς καὶ ἀγόρασαν τουφέκια ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς.

Κατὰ τὸ μεσημέρι πέρασαν ἀπὸ τὸν ἴσο δρόμο τοῦ Πέρα μερικοὺς σκεπασμένους μὲ ψάθες, που τοὺς εἶχαν σκοτώσει κατὰ λάθος τὰ βόλια. Ἐνὸς τὰ πόδια περίσσευαν ἀπὸ τὴν ψάθα καὶ ἦταν γυμνά, κοκκαλιάρικα καὶ ἀδύνατα.

Ὁ κόσμος εἶχε ἀρκετὰ συνηθίσει τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ κυκλοφοροῦσε, τὰ μαγαζιά στὸ Σταυροδρόμι ἀνοιζαν πάλι.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔδειξε ὁ Ἀλέξης τοῦ φίλου του ἓνα σχέδιο πολιτικῆς που σκάρωσε καὶ μίλησαν οἱ δύο τους πάλι γιὰ τὴν πολιτικὴ γραμμὴ που πρέπει νὰ δώσουν στὸ ἔθνος.

Μεταξὺ στὸ ἰδανικὸ τῶν μικροπολιτικῶν τοῦ ἐλλαδικοῦ κράτους καὶ στὸ ἰδανικὸ τοῦ φίλου του, ὁ Ἀλέξης ἔπρεπε ναυρῆ κάποιο συμβιβασμό. Ἐβλῆπε πως ἡ μεγάλη ἰδέα τρεμόσβηγε στὴν ψυχὴ τῆς Ρωμοσύνης καὶ ὁμως, ὕστερα ἀπὸ τὸ σύνταγμα στὴν Τουρκία, μποροῦσε νὰ φανταστῆ κανένας κάπως δικαιολογημένα πως οἱ Ρωμοί, ἂν σχεδιάσουν καὶ ἀκολουθήσουν πιστὰ καὶ ἐπίμονα ὀρισμένο πολιτικὸ πρόγραμμα, εἶναι μπορετὸ ν' ἀποκτήσουν μέσα στὸ κράτος τὸ τούρκικο, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἔθνων, ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ τότε ποὺς ξέρει; Ἄν δὲν χαντακωθῆ τὸ τούρκικο τὸ κράτος, δὲν εἶναι ἀδύνατο νὰ συγκυβερνήσουν οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Τούρκους τὴ μεγάλη ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία. Καί, ἂν πάλι εἶναι νὰ χαθῆ τὸ κράτος τὸ τούρκικο, ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τῆς συνεργασίας μὲ τὰ ἄλλα χριστιανικὰ ἔθνη θὰ ἔχη ἐξασφαλίσει γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀρκετὰ μεγάλο μερίδιο στὴ μοιρασιά ποὺ θὰ γίνη. Γιὰ νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλάδα ὅπως εἶναι οὔτε λόγος νὰ γίνεταί, ἔλεγε ὁ Ἀλέξης, καὶ οὔτε μποροῦσε νὰ συνταυτίσῃ τὰ ἰδανικά του μὲ τὸ ἰδα-

νικό τῶν μικροπολιτικῶν, που δὲ γύρευαν τίποτα γιὰ τὸ κράτος, παρὰ τὸ εἶχαν καταντήσει τσιφλίκι τους.

Καὶ πάλι ἔλεγε ὁ φίλος του παραστατικά: «Θαυμάζω τὸ κουράγιο ἐκείνων που νομίζουν πως τὸ Ρωμαῖκο μπορεῖ νὰ διορθωθῆ στὴν Ἀθήνα. Τὸ κρατίδιο ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γεννήθηκε δὲν κάνει καὶ τίποτε ἄλλο παρὰ φτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κάθε τόσο, σὰ μετανοιωμένη Μαγδαληνή, κάνει ἀπόπειρες γιὰ νὰ σταθῆ στὰ πόδια του, με οἰκονομίες, στόλο καὶ στρατό. Τὸ νὰ μὴν πέτυχε καμιά ἀπόπειρα ὡς τώρα δὲν τοὺς ἀπογοητεύει λίγο, ὅπως ἐμένα που νομίζω πως στὴν Ἀθήνα τὸ Ρωμαῖκο δὲν διορθώνεται; Ὑστερα ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα, ξανακυλάει τὸ κρατίδιο διαστικὰ στὸ κρεβάτι: τὸ μαλακό, τὸ σαπισμένο. Ἄς τὸ σκεπάζουν μὲ τὸ θρώμικο πάπλωμα, ἄς τὸ λιβανίσουν καὶ ἄς τὸ διαβάσουν ἢ ἄς τοῦ βάλουν πάλι σιχαμερὰ καταπλάσματα οἱ κομπιεγιανίτες του. Ἄς τοῦ κάμῃ πάλι ἔνεση ἀπὸ καφεΐνη ὁ Φράγκος, ὁ τσαρλατάνος, καὶ ἔνεση ἀπὸ μορφίνη πάλι ὁ βασιλιάς του καὶ ἄς πεθάνῃ τέλος, ἀνώδυνα καὶ σιχαμένα, τὸ καχεκτικὸ καὶ ὁμορφοπαϊδί μας, τὸ ἀδύνατο, ἡ ἀγάπη μας, καὶ ἄς τὸ σαβανώσουν καὶ ἄς γίνουν ἔπειτα Ἑβραῖοι. Ἄφησε τὸ κρατίδιο, ἀδελφέ μου, καὶ ἔλα νὰ δοῦμε τί θὰ κάμωμε μόνο μὲ τοὺς ἐδῶ, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὸ σαπικάραβο. Ἴσως ἔτσι μονάχα μποροῦμε νὰ τὸ παρασύρωμε καὶ νὰ τὸ διορθώσωμε».

Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξης ἐξακολουθοῦσε τὸ συλλογισμό του. Ἄν εἶναι νὰ διατηρηθῆ ἡ Τουρκιά, ἡ πολιτικὴ τους τῆς καινοπραξίας μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη γιὰ τὴν ἰσοπολιτεία (που ὁ φίλος του ἔχει συνταυτίσει τὴ ζωὴ του μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα, κι αὐτὴν βλέπει καὶ ὅταν κοιμᾶται καὶ ὅταν ξυπνᾶ καὶ μ' αὐτὴν τρέφεται!) δὲ θὰ ξαναυτειάσῃ ἴσως τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ὅπως φαντάζεται ὁ φίλος του, ἀλλὰ θὰ ἐλαττώσῃ τὴν τυραννικὴ, ἀπόλυτη κυριαρχία τῶν Τούρκων καὶ θὰ τοὺς κουρελιάσῃ καὶ ἐξευτελίσῃ μὲ τὴν ψευτιά που σκαρφίστηκαν νὰ ξεστομίσουν, πως γίνηκε πιά συνταγματικὴ ἢ τούρκικη αὐτοκρατορία. Οἱ ραγιάδες θὰ γίνουν ἐλεύτερα μέσα στὸ κράτος καὶ ἀγάλι ἀγάλι θὰ καταντήσουν συγκυβερνήτες μὲ τοὺς Τούρκους. Ἄν πάλι εἶναι νὰ διαλυθῆ ἡ Τουρκιά, ἡ ἴδια πολιτικὴ, που κάνει ὁ Ἀλέξης μὲ τὸ σύμπροσθόν του, θὰ ὑπηρετήσῃ ἓνα ἰδανικὸ κάπως ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀρνητικὸ ἰδανικὸ τῶν μικροπολιτικῶν τῆς Ἑλλάδας, γιατί θὰ μεγαλώσῃ

τὸ ἑλλαδικὸ κράτος πλαταίνοντας τὰ σύνορά του, τόσο, που γὰ περιλάβῃ μέσα του ὅσο γίνεται περισσότερο μέρος τῆς φυλῆς. Καὶ ἔτσι ὁ Ἀλέξης ἀγναντεύει, ἀνάλογα μὲ τις περιστάσεις, δυὸ ἰδανικὰ πολιτικά, τὴν ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία καὶ τὴν ἔνωση τῆς φυλῆς. Δουλεύοντας ἔτσι μὲ τὸ φίλο του, δουλεύει σύγκαιρα καὶ γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ ἰδανικά, που δὲν ξέρε: ἀκόμα ποῖο ἀπὸ τὰ δυὸ θὰ ἀφήσουν τὰ περιστατικά, τὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ ἔθνους του, γὰ ἐπικρατήση.

Τοῦ φαίνονταν φυσικὸ γὰ μὴν πάψη ἢ τάση κατὰ τὴν πολιτικὴ ἔνωση τῆς φυλῆς, γιατί στοὺς Ἑλλαδίτες ἀνάμεσα θὰ ξεφυτρώνουν πάντα ἀνθρώποι λαοπλάνοι, που θὰ μεταδίδουν στὰ πλήθη τὴ βουλιμία γὰ μεγαλῶση τὸ κράτος, ξυπνῶντας μέσα τους τὰ κατακάθια τῆς ἀλλοπινῆς μεγάλης ιδέας ἢ τοὺς πόθους τοὺς φυλετικούς καὶ ἀνάμεσα στοὺς Τουρκομερίτες πάντα θὰ ξεπροβάλλῃ τὸ κρυμμένο, μὰ δυνατὸ αἶσθημα τῆς λαχτάρας γὰ ξεφορτωθοῦν τὸν Τούρκο, που θὰ παρουσιάζεται: κι αὐτὸ σὰν πόθος γιὰ γὰ πλατύνουν τὰ σύνορα τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους τόσο, που γὰ χωρέσουν κι αὐτοὶ μέσα του. "Ὅχι πως ἡ τούρκικη τυραννία εἶναι τώρα χειρότερη ἀπὸ ἄλλοτε, μὰ τώρα τὴ συναισθάνονται περισσότερο οἱ χριστιανοί, ἐπειδὴ ἴσια ἴσια ἔγινε λιγώτερο τρομαχτικὴ καὶ πῆραν πιότερο θάρρος μὲ τὸν τύραννο, μὲ τὸ γὰ γενηθήθηκαν μέσα τους ἐλπίδες, πως θὰ μπορέσουν εὐκολώτερα τώρα γὰ τὸν πετάξουν ἀπὸ πάνω τους.

"Ἴσως ὁ ἴδιος γὰ ἔχῃ περισσότερὴ ἀδυναμία γιὰ τὴν ἔνωση τῆς φυλῆς σ' ἓνα μεγάλο καὶ δυνατὸ, καθαρὰ ἑλληνικὸ κράτος, μὰ μιᾶς καὶ ὁ φίλος του ἔχει πιότερο ἀδυναμία στὸ ἄλλο, τὸ ἀνατολίτικο ἰδανικὸ, καὶ μποροῦν καὶ οἱ δυὸ τους γὰ πασκίζουν μαζί καὶ γιὰ τὰ δυὸ, γιατί γὰ συζητῆ ἄσκοπα γιὰ τὸ πιθανὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειάς τους; "Ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ καὶ ἂν πετύχῃ θὰ εἶναι καλὸ γιὰ τὸ ἔθνος. "Ἡ πολιτικὴ που καταπιάστηκαν εἶναι δίκκοπο μαχαίρι, που θὰ καταφέρῃ γὰ ὠφελήση τὴ Ρωμοσύνη, εἴτε εἶναι γὰ ζήση ἢ Τουρκιὰ εἴτε γὰ λείψη. Τὸ μέσο που μεταχειρίζονται, ὁ ἓνας γιὰ γὰ πετύχῃ τὴν ἰσοπολιτεία καὶ τὴν συγκυριαρχία στὴν Τουρκιὰ, ὁ ἄλλος γιὰ γὰ καταφέρῃ τὸ μέγαλωμα καὶ τὸ δυνάμωμα τῆς Ἑλλάδας, εἶναι τὸ ἴδιο, δηλαδή ἡ σύμπραξι τῶν ἔθνῶν ἐνάγνια στὸν Τούρκο. Καὶ τὸ μέσο τοὺς ἐνώνει, ἐνῶ οἱ σκοποὶ τους ξεχωρίζονται. "Ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξης νοιώθει τὸ πολιτικὸ σχέδιο τοῦ φίλου του καὶ αὐτὸς ἐκείνοσ καὶ κατα-

λαβαίνουν και τ' άλλα ιδανικά ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου. Τοὺς συνεδέει κοντὰ στ' ἄλλα ἢ ἀνίκητη σιχασιά τους γιὰ τὸ ἑλλαδικὸ κράτος καὶ τὰ στενὰ ιδανικά τῶν μικροπολιτικῶν του. Τοὺς συνεδέει καὶ ὁ πόθος νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ προκόψῃ τὸ ἔθνος.

Γιὰ τὴν τελειότερη σύμπραξη τῶν χριστιανικῶν τουλάχιστο ἔθνων μέσα στὴν Τουρκία χρειάζεται νὰ συμπράξουν μὲ καιρὸ καὶ τὰ μικρὰ γειτονικά κράτη, ἢ Ἑλλάδα, ἢ Βουλγαρία, ἢ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνι, μὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχη στρατὸ ἢ Ἑλλάδα ἀξιόμαχο. Νά, που παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ τὸ κρατίδιο, καὶ μόνον γι' αὐτὸ χρειάζεται, γιὰ τίποτε ἄλλο. Ὁ ἀξιόμαχος στρατὸς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ γιὰ τὰ δυὸ ιδανικά, μπορεῖ νὰ χρησιμέψῃ καὶ γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ στὴν Τουρκία, σὲ μιὰ περίσταση, τὴν ἰσοπολιτεία, καὶ τὸ σκεδασμὸ τῆς ἐθνικῆς αὐθυπαρξίας τῶν Ρωμιῶν καὶ γιὰ νὰ διαλύσῃ τὸ τούρκικο τὸ κράτος, ἂν γίνῃ φανερὸ πως οἱ Τούρκοι ἐξακολουθοῦν τὸ χαδὰ τους πασχίζοντας μὲ κάθε εἶδος κατατρεγμὸ νὰ κατασυντρίψουν τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ μέσα στὸ κράτος τους. Καὶ ὁ στρατὸς αὐτός, σὲ ὅποια ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς περιστάσεις, θὰ συνταιριάσῃ τὶς ἐνέργειές του μὲ τοὺς στρατοὺς τῶν ἄλλων τριῶν κρατῶν.

Καὶ στρατὸς γρήγορα ἔπρεπε νὰ γίνῃ, στοχάζονταν ὁ Ἀλέξης, γιὰτὶ οἱ Τούρκοι, μὲ τὸ νὰ φοβοῦνται τοὺς Ρωμιούς μήπως τοὺς ὑποκαταστήσουν ἀργότερα στὸ διαφέντεμα τοῦ τόπου, τοὺς κατατρέχουν χειρότερα παρὰ τοὺς Βουλγάρους, που μόνον μὲ τὸ νὰ ἔχουν στρατὸ τρομάζουν τὴν Τουρκία καὶ τὴν κάνουν νὰ προσέχη μὴν τύχη καὶ πειράξῃ ρουθούνι Βουλγάρου. Οἱ Τούρκοι ἐνοιωθῶν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ πως οἱ Βούλγαροι εἶναι κοντινότερος κίνδυνος, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες μακρινότερος, καὶ γι' αὐτὸ, ξέγνοιαστοὶ ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ στρατό, τοὺς Βούλγαρους χτυποῦσαν πρῶτα, ἀφοῦ αὐτοὶ κιόλας θὰ γίνονταν καὶ οἱ ἐπικινδυνότεροι στὰ μελλόμενα χρόνια. Τὸ φόβο, που δίγουν στὸν Τούρκο οἱ Βούλγαροι, ἔπρεπε οἱ Ἕλληνες νὰ τὸν ἐκμεταλλεῦτον καὶ αὐτὸν κάνοντας συμμάχια μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Τέτοιοι στοχασμοὶ φώτιζαν τὸν Ἀλέξη γιὰ νὰ σχεδιάσῃ τὸ πολιτικὸ του πρόγραμμα. Μπορεῖ καὶ ἄλλοι νὰ ἀντίκρυζαν τὰ πράγματα ἔτσι, μὰ ἡ διαφορὰ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς δυὸ συντρόφους ἦταν πως ἔλειπε ἀπὸ τούτους ἡ μοιρολατρεία ἐκείνων. Ὁ Ἀλέξης καὶ ὁ φίλος του δὲν προσιέγουν νὰ δοῦν τί θὰ ἐγάλλῃ ὁ κλήδονας, ἡ μέρα καὶ ὁ και-

ρός, και τί θά κάμουν τὰ ἄλλα τὰ ἔθνη, οὔτε σκούζουν γιά «τὰ ιστορικά και ἀπαράγραπτα δίκαια», παρὰ προβαίνουν ἔμπρός μέ ὀρισμένο σχέδιο στρατηγικό, ὑποταγμένο στήν πειθαρχία ἰδεῶν φωτισμένων παντοτινὰ ἀπό ἔ γ α σκοπό, και ὑπακούοντας σ' αὐτό τόν ἔ γ α σκοπό, σπρώχνουν τὸ ἔθνος τους νά ἀπαιτῆ, μέ προαποφασισμένο σταθερό πρόγραμμα, καλά ξεκαθαρισμένα δικαιώματα, τὸ σπρώχνουν νά πάρη ἐπάνω του ὀρισμένα χρέη και νά ἀγωνιστῆ γιά νά κερδίση τὸ δίκιο του. Ξέρουν καλά πως οἱ ἀνίδεοι και οἱ κομπογιανίτες θά πέσουν σίγουρα στά δίχτυα ἐκεινῶν που ἔχουν ἰδέες και πειθαρχία σιδερένια σέ κάποιο σκοπό, ξέρουν πως ὅποιος, ἦ ἄνθρωπος ἦ ἔθνος, κουνιέται και πηγαίνει ἔμπρός, βρίσκει ἄλλους, ἀνθρώπους ἦ ἔθνη, που θά τόν ἀκολουθήσουν, ξέρουν πως τὸ πρόγραμμά τους ἀπό κουτοπόνηρο γεροντοκόριτσο θά κάμη τήν ἑλληνική φυλή κέντρο και πηγὴ ζωῆς, πρωτοστάτισσα σέ κάθε πολιτική κίνηση στήν Ἀνατολή.

Λίγο ὕστερα ἀπό κείνο τόν καιρὸ βρέθηκαν κάπως εὐχαριστημένοι ἀπό τὰ ἀποτελέσματα τῶν κόπων τους. Τὸ κόλπο τῆς συγγνώμης μέ τοὺς Βουλγάρους και τοὺς Ἀρμένηδες ἔπιανε και ἄρχιζε νά ταραξῆ τοὺς Τούρκους και νά ἀνησυχῆ τοὺς Αὐστριακούς. Οἱ εἰρωνίες τῶν Τούρκων ἔπαψαν μονομιᾶς και φάνηκαν σὰν κάπως νά ἀλλάξαν γλώσσα και συμπεριφορὰ γιά τοὺς Ἑλληνας. Βάλθηκαν, σὰν πάντα, μέ κολακίες και ψευτοὑπόσχες, που τίς μοίρασαν ξεχωριστὰ στοὺς Ἑλληνας, στοὺς Βουλγάρους και στοὺς Ἀρμένηδες, νά διαλύσουν τὴ συγγνώμη. Και ἔκαμαν ἐπίσκεψη βεζιρηδες και ὑπουργοὶ στόν πατριάρχη τῶν Ρωμιῶν και στόν ἑξαρχο τῶν Βουλγάρων. Ὁ γερο-πατριάρχης, ὁ μεγαλόπρεπος και φανταγμένος, ἄρπαξε τὴν καρδιά και τὴν ἔγλειφε χαρούμενος ἠ γλύκα κάθε κολακίας τόν παραλοῦσε πάντα· κόντεψε μάλιστα ν' ἀρχίσῃ νά βρίξῃ τοὺς Βουλγάρους ξεχνῶντας και πρόγραμμα και σκοπὸ και δλα. Ὅταν τοῦ ἔλεγαν οἱ σύμβουλοί του, κουρδισμένοι ἀπό τοὺς δύο φίλους, νά προσέξῃ μὴν τύχη και χαλάση μέ τὰ φερσίματά του τὰ ἀλλοπρόσαλλα τὴν πολιτική που ἄρχισε, ξέσπασε και εἶπε· «Θά παραιτηθῶ· δὲν ἐννοῶ ἐγὼ νά γίνωμαι ὄργανο ἄλλων ἐνάντια στήν Τουρκιά. Ἐδῶ ἔχει και στρατοδικεῖο. Αὐτὰ τὰ σκαρώνουν οἱ παπάδες γιά νά μέ ρίξουν». Οἱ κομπογιανίτες πάλι τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους, προβλέποντας ἡσυχία ἀπό ἐξωτερικὰ μπλεξίματα, ἀνάσαναν μόλις ἔμαθαν τὴν ἐπίσκεψη τῶν ἐπίσημων Τούρκων στόν πατριάρχη. Και οἱ δυὸ σύντρο-

φοι, που μόνοι είχαν πρόγραμμα στο κεφάλι τους και κρατούσαν σφιχτά, μέσα σε κάθε αναμπουμπούλα, τή γραμμή και τή διεύθυνση, που μοναχοί τους έχαραξαν, έβαλαν τόν παναγιώτατο και τούς πολιτικούς του Φαναριού, που πάλι πήγαιναν να χαλαρωθούν, να άπαντήσουν — έστω και γκρινιάζοντας μέσα τους — στους Τούρκους: «Έμεις άλλο τίποτε δε θέλουμε, παρά να είμαστε φίλοι και συμπολίτες σας, φτάνει να ασφαλίσετε ίσοπολιτεία για όλους τούς μουσουλμανικούς και τούς όχι μουσουλμανικούς λαούς τής αυτοκρατορίας, που είναι και δική μας πατρίδα».

Ο έξαρχος τών Βουλγάρων άποκρίθηκε στους Τούρκους πως: «Οί Βούλγαροι, όπως και οί άλλοι χριστιανικοί λαοί, που δε γυρεύουν άλλο παρά τά δικαιώματα που τούς παραχωρεί τó σύνταγμα, αρχίζουν να χάνουν κάθε έμπιστοσύνη στο έθωμανικό κράτος, αφού θγαίνουν άδιάκοπα ψεύτικες οί υπόσχεσες τής 'Υψηλής Πύλης».

Οί 'Αρμένηδες, πιό ραγιαδες, δεν άποκρίθηκαν τίποτε, μά ήταν πάντα πρόθυμοι να ακολουθήσουν τούς άλλους χριστιανούς λαούς, αφού τά συμφέροντά τους ήταν άπαράλλαχτα. Δεν έννοιωθαν οί έμποροι — ή τροιμάρα τούς έμπόδιζε να τó καταλάβουν — πως μέ τó να σωπαίνουν πάντα, άφήνουν τόν Τούρκο και τούς καθυστερεί άκατάπαυτα. Μά για τήν πολιτική τών δυό συντρόφων άξιζε να σφαχτούν μερικοί 'Αρμένηδες και πάλι: μιá αρμένικη σφαγή, σε όρισμένη περίσταση, θά βοηθούσε τó έργο τους.

Και έτσι δεν τά κατάφεραν αύτή τή φορά οί Τούρκοι να χωρίσουν τούς τρεις χριστιανικούς λαούς μέ κολακίες και γλυκά λόγια. Και οί δυό φίλοι και συνεργάτες έβλεπαν μπροστά τους μ' ένθουσιασμό τήν άτέλειωτη συνέχεια τής πολιτικής αύτής, μέ ένέργειες όλο και πιό σταθερές και έντονες, όσο που να γίνη πράγμα ή ίσοπολιτεία και ή συγκυριαρχία τών Ρωμιών στη μεγάλη αυτοκρατορία.

Ἑλληνικὴ ἰδεολογία

Ἀφοῦ ξεκαθαρίστηκαν γιὰ τὸν Ἀλέξη τὰ τρία πολιτικὰ ἰδανικὰ — δηλαδή· ἡ τελειοποίησις τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους ἀξέγνοιαστος ἀπὸ ἐξωτερικὰ μπλεξίματα· ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία μὲ συγκυβερνήτες τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ πολιτικὴ ἔνωσις τῆς φυλῆς σὲ κράτος μεγαλύτερο καὶ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἑλλαδικὸ βασίλειον — δὲν ἔμενε εὐχαριστημένος μὲ τὴν κατάστασιν τῶν Ῥωμαίων καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του. Τοῦ ἦρθε τὸ ρῶτημα· «Καὶ ἀφοῦ πετύχουν νὰ ἐκπληρώσουν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἰδανικὰ, τί θὰ κάμουν πιά οἱ Ἕλληνας; Μὰ καὶ τώρα, ἔτσι που εἶναι τὰ πράγματα, δὲν ὑπάρχει ἄραγε τίποτε ἄλλο νὰ γίνῃ;» Ἦθελε νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ ἄλλοιῶς παρὰ μὲ τὴν πολιτικὴν τοὺς σύγχρονους τοῦ Ῥωμοῦς· κάποιος ἄλλος σκοπός, ὄχι πολιτικὸς παρὰ ἀνθρωπιστικὸς, γύρευε νὰ φανερωθῇ. Μὲ τὴν εὐσυνειδησίαν τοῦ ὁ Ἀλέξης ρωτοῦσε τὸν ἑαυτό του, ἂν ἓνας πολιτικὸς ἀγῶνας, ὅποιος καὶ νὰ εἶναι — εἴτε δηλαδή γιὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς μικρῆς Ἑλλάδος εἴτε γιὰ τὸ θεμέλιωμα τῆς μεγάλης ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας εἴτε γιὰ τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τῆς φυλῆς — ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κάμῃ τοὺς τωρινούς Ἕλληνας καλλίτερους ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Φορὲς φορὲς τοῦ ἦταν ἀδιάφορο γιὰ παιὸν ἀπὸ τοὺς τρεῖς σκοποὺς θὰ ἀγωνίζονταν τὸ ἔθνος, φτάνει νὰ ἀγωνίζονταν. Βέβαια ὁ σκοπὸς τῶν μικροπολιτικῶν ἦταν πολὺ μικρός, στενός καὶ ταπεινός γιὰ τὴν δικὴν του τὴν διάθεσιν, που γύρευε νὰ ἀναταράξῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἡ τελειοποίησις τοῦ κράτους δὲν μπορούσε νὰ ἐνθουσιάσῃ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος. Τὸ σκλαβωμένο στὸν Τούρκικον μέρος τοῦ μόνο ἓνα δυνατὸ αἶσθημα ἔχει· πῶς νὰ

ξεφορτωθῆ τὸν Τούρκο. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ αἶσθημα θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἐκμεταλλευτῆ ἕνας μέγας πολιτικός γιὰ νὰ βάλη στὰ αἶματτα ὅλη τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ, εἴτε γιὰ νὰ ἐνωθῆ ἡ φυλὴ σ' ἕνα κράτος εἴτε γιὰ νὰ κατακτήσουν οἱ τουρκομερίτες "Ἕλληνες ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα μὲ τοὺς Τούρκους καὶ συγκυριαρχία.

"Ἦξερε ὁ Ἀλέξης πως κάθε ἀγῶνας δίνει ὑγεία, ἀκονίζει κάθε ιδιότητα, τὴ σκέψη καὶ τὴ θέληση. Γιὰ νὰ λείψουν οἱ διαλυτικὲς συζητήσεις ἀναμεταξύ τοὺς Ρωμιούς, ἦταν βέβαια χρειαζούμενο γιὰ τὸ ἔθνος ἕνα δυνατὸ, ὅσο ἔπαιρνε πιὸ παντοδύναμο, πολιτικὸ ἰδανικὸ καὶ γι' αὐτὸ ξεσκάλιζε ναυρῆ ποιὸ ἀπὸ τὰ πολιτικὰ ἰδανικὰ ἦταν δυνατότερο καὶ μπορούσε νὰ συναρπάξῃ καὶ νὰ τραντάξῃ περισσότερους "Ἕλληνες.

"Ὡστόσο δὲν τοῦ φαίνονταν ἀρκετοί, γιὰ νὰ καλλιτερέψουν τοὺς "Ἕλληνες, οἱ ἔθνικοι ἀγῶνες. "Ἴσως νὰ ἔσιαζαν αὐτοὶ κάμποσο τὸ χαραχτήρα τοῦ Ρωμιοῦ, νὰ ἀκόμιζαν τὴν ἀποφασιστικότητά του, νὰ ξεσκλάβωναν τὴν αὐτοβουλία του καὶ νὰ δυνάμωναν τὴν ἀντρείοσύνη του. Μὰ ἔπρεπε αὐτός, ὁ Ἀλέξης, νὰ κυνηγήσῃ καὶ ἄλλον ἕνα σκοπὸ, κοινωνικὸ, που τὰ ἀποτελέσματά του νὰ ἦταν μακρινότερα ἴσως, μὰ καὶ σιγουρότερα, μορφωτικὰ καὶ τοῦ χαραχτήρα, μὰ καὶ τοῦ μυαλοῦ. "Ὅχι πως πίστευε ὅτι ἡ ἰδεολογία εἶναι τὸ πᾶν, κάθε ἄλλο, μὰ ἤξερε πως ἕνα ἔθνος, που κατάντησε, ὅσο γιὰ τὰ γενικὰ ζητήματα, τόσο ξερὰ θεωρητικὸ, ὅπως τὸ ἑλληνικὸ, μόνο μιὰ καινούργια θεωρία θὰ μπορούσε νὰ ξεσκλαβώσῃ ἀπὸ τὸ βραχνὰ τῶν πατροπαράδοτων θεωριῶν, που τὸ παραλοῦν σὰν ἔθνος, καὶ νὰ τὸ σπρώξῃ στὴν ὁμαδικὴ ἐνέργεια, που θὰ τὸ ξυπνήσῃ δλότελα σὰν ἔθνος, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ νέο πολιτισμὸ. Καὶ σὰν ἀρχίσῃ νὰ δημιουργῆ θὰ εἶναι πάλι στὴ φυσιολογικὴ του κατάστασι. Ἡ καινούργια θεωρία ἢ ἰδεολογία θὰ πρέπη νὰ γίνῃ ὁμαδικὴ γιὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ πρῶτα τὶς πατροπαράδοτες καὶ ἔπειτα τὶς ἀτομικὲς θεωρίες καὶ νὰ σπρώξῃ τὰ ἄτομα σὲ κοινὴ ἐνέργεια, γιὰ νὰ πλάσουν κοινὰ καὶ ὄχι ἀτομικὰ δημιουργήματα. "Ἐξω ἀπὸ τὶς πατροπαράδοτες θεωρίες, που πάλιωσαν πιά καὶ ἔχασαν τὴν κατηγορηματικὴ τους ἐπιβολὴ στὴν πράξι, καταντῶντας νὰ ὄγουν σχεδὸν ἔξω καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ, τίποτε δὲν ἀναγκάζει τοὺς Ρωμιούς νὰ μποῦν σὲ ὁμαδικὰ πράξεις καὶ ἀπόλυτη ἀξία γι' αὐτοὺς ἔχει μόνο ἡ θεωρία καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτομικοῦ τους συμφέροντος. Αὐτὴ ἢ ἀτομικὴ θεωρία, ἔπως καὶ ἡ πατροπαράδοτη ὁμαδική, πρέ-

πει να τσαλαπατηθούν και να λείφουν, και τή θέση τους να τήν πάρη ή καινούργια ομαδιακή θεωρία.

Και ένοιωθε ο Άλέξης πως ο δεύτερος αυτός σκοπός, που όριζε για τον έαυτό του, δεν έπρεπε να παρουσιαστή στους Έλληνες σαν ανώτερος από τον πολιτικό σκοπό, παρά σαν ίσος και απαραίτητος όπως αυτός. Και τους δυο πρέπει να τους κυνηγούν παράλληλα, γιατί και οι δυο μαζί θα πλάσουν τή νεώτερη γενικά διαφορετική από τις προηγούμενες.

Από τήν ξυπασιά του κοσμάκη για τον γραμματισμένο, το γράμμα και τα γράμματα, πλάστηκε το λαϊκό ιδανικό που εκφράζεται έτσι: «Να μάθουν τα παιδιά μου γράμματα». Από αυτό λοιπόν ο Άλέξης έπλαθε το ιδανικό «Ναυτειάσωμε απογόνους». Και οι απόγονοι θα γίνουν, άμα έμεις καλλιτερέψωμε, και μεϊς θα γίνωμε καλλίτεροι, άμα αγωνιζόμαστε για κάποιο έθνικό ιδανικό κ' εύροϋμε συνάμα τήν ιδεολογία μας ή τή φιλοσοφία μας, που να τή μεταγγίσωμε κάπως και στον πολύ τον κόσμο.

Η παιδεία σ' ένα έθνος φανερώνει τή διανοητική κατάστασή του. Μά τα σχολεία, πλασμένα σύμφωνα με τήν ιδεολογία μιās τάξης ανθρώπων, γίνονται αίτια, που επιδρά επάνω σ' όλη τήν κοινωνία. Και έτσι ή παιδεία είναι και αποτέλεσμα και αίτια.

Τα σχολεία στη Ρωμοσύνη, έργα τής άδειανής σοφίας και άφημένα στην απόλυτη διάκριση των γραμματισμένων του έθνους, πασκίζουν να διακωλίσουν τήν ξεραϊλα τής λογιώτατης παράδοσης και κάθε νέκρας, φορτώνοντάς την στα παιδιά όλου του έθνους για να μην τύχη και χαθή, και παραιμρφώνουν έτσι, ό,τι καλό μπορεί να έχη από φυσικό του το έλληνόπουλο. Ποιός λοιπόν θα αλλάξη τους γραμματισμένους, ποιός θα γίνη δάσκαλος των δασκάλων; Η κοινωνική έγερση του Άλέξη έπρεπε ν' αρχίση με ένα σχολείο για δασκάλους. Ηταν έτοιμη ή κοινωνία ή ένα της μέρος τουλάχιστο για να το δημιουργήση; Ίσως όχι ακόμα, μά ήταν καιρός να προετοιμαστή.

Τέλειωνε ή άνοιξη και τα μαθήματα και ο Άλέξης βρέθηκε σε μιá τελετή, που γίνεται στο ανώτερο παρθεναγωγείο του Σταυροδρομιού, όπως και σε άλλα σχολεία, εκείνη τήν εποχή. Οι κάμαρες ή-

ταν στολισμένες με φυτά και κορδέλες και χαλιά. "Όσοι επίσημοι και ανεπίσημοι βρίσκονταν εκεί, και ο πατριάρχης ο ίδιος, του φάνηκαν καινοί, ήσυχαι και ευχαριστημένοι και με τον έαυτό τους και με τους σύγχρονους και με τή μόρφωση, που ή δασκάλικη ολιγαρχία δίνει: τών κοριτσιών του γένους. "Αν τους ρωτούσες τί είδος μόρφωση είναι αυτή, θα σου έλεγαν πώς είναι «έλληνοπρεπής», ή αλήθεια είναι όμως πως μπορεί ή μόρφωση αυτή και ανατροφή να ονομασθή γαλλική, αγγλική, γερμανική, ευρωπαϊκή ή λίγο απ' όλα και τίποτε, δίχως μορφή και χαρακτήρα και χρώμα, ποτισμένη με σχολαστικότητα και δογματισμό και πασπαλισμένη με τρεις νότες πιάνο και μιάν πινελά ζωγραφική, μόνο ελληνική που δεν είναι. Τήν άταραξία και σκληρότητα του 'Αλέξη τή συγκίνησε σε κείνο τὸ «έλληνοπρεπές» πανηγύρι μονάχα ή μελωδία ενός σκοπού, που μέσα σε τόσους άλλους τραγούδησαν τὰ κορίτσια. Οι φωνές τους, έρχόμενες από ένα μυσφωτισμένο από κίτρινα παραπετάσματα μέρος, μακριά, ήταν πιδ άγνές και άγγελικές και άθώες απ' αυτά τὰ ίδια και έβγαιναν καθαρές σα νερά αναδρυστικά. Το τραγούδι αυτό πώς έτυχε να τὸ διαλέξουν είναι μυστήριο εύκολοξεδιάλυτο. "Ήτανε δημοτικό και λησμονημένο και παραπεταμένο, μα κάποιος Φραντσέζος μουσικοδιδάσκαλος τὸ είχε παρουσιάσει στον κόσμο με άκομπανιαμένο φράγκικο. Για να τὸ διαλέξη ο Φραντσέζος θα πῆ πως κάτι άξιζε. Γι' αυτό τὸ τραγουδοῦσαν τὰ κορίτσια του άνώτερου ελληνικοῦ παρθεναγωγείου τῆς Πόλης.

Και άξαφνα θυμήθηκε τὰ καυμένα τ' άγώρια του έθνους. Κάποτε, μιὰ μέρα άνοιξιάνικη, τὰ είχε δει να περνοῦν τὸ Στάδιο στην 'Αθήνα, χιλιάδες έλληνόπουλα όμοιόμορφα καθαρонуμένα με άσπρες και γαλάζιες φορεσιές και, ενώ είχε δλη τή διάθεση να χαρή που τὰ έβλεπε, του ήρθε μιὰ λύπη, που έδιωξε τή χαρά του. Γιατί; Του φάνηκε πως μόνο ή επιφάνεια έλαμπε, μα τὰ παιδιὰ τὰ ίδια δεν πλύνονταν ούτε λούζονταν αρκετά ούτε φοροῦσαν καθαρά άσπρόρουχα ούτε τους άρεζε αλήθεια ή γυμναστική ούτε περνοῦσαν, όπως έπρεπε, ζωή χαρισάμενη στο σχολείο, όπου τὰ φόρτωναν με άχρηστες γνώσεις και τὰ παραμόρφωναν και τους ζάρωναν τὸ νοῦ και τήν ψυχή. Τή λογιώτατη παράδοση τών δασκάλων δεν τή χώνευε καθόλου ο 'Αλέξης, γιατί αντιπροσώπευε όχι τήν έθνική ζωή, παρά τήν έθνική νέκρα και τήν ξεραία. "Έγινωθε πως τήν ώρα τούτη και κάθε στιγμή

και ὦρα τὰ παιδιὰ τοῦ ἔθνους καταστρέφονται ἀπὸ δασκάλους, που μοιάζουν μπόγιες και δῆμοι, λέγοντας· «Πρέπει γὰ καταπλακωθῆ ἡ ζωὴ, γὰ ξεραθῆ ἡ ψυχὴ, γὰ πνιχτῆ τὸ πνεῦμα και γὰ βασιλέψῃ τὸ γράμμα, τὰ γράμματα, ἢ γραμματικὴ και οἱ γραμματισμένοι».

Και διάζονταν τρομερὰ ὁ Ἀλέξης γὰ ἐλευτερώσῃ τὰ παιδιὰ ἀπὸ τοὺς παραμορφωτῆς τους.

Εἶναι δυὸ Ἑλλάδες ἀνάμεσο στὴν Ἀνατολὴ και στὴ Δύση. Γιὰ γὰ ἐνωθοῦν π ο λ ι τ ι κ ἄ πρέπει πρῶτα γὰ ἐνωθοῦν ἠ θ ι κ ἄ, δηλαδή γὰ τραφοῦν μὲ τὰ ἴδια ἔθνικὰ ἰδανικὰ. Ποιὸς θὰ τοὺς τὰ δώσῃ, ἀν δὲν εἶναι ἱκανὸ τὸ σχολεῖο γὰ τοὺς τὰ δώσῃ; Ἡ κοινωνία; Μὰ ἡ κοινωνία εἶναι πελαγωμένη στὴ θάλασσα τῶν ἀτομικῶν ἰδανικῶν, που μπορεῖ γὰ τὰ ὀνομάσῃ κανεῖς και ἀλλοιῶς, φιλοδοξίες, ἀνάγκες ἢ συμφέροντα μὲ τίς σχετικῆς τους τὸ καθένα θεωρίες. Ἰδανικὸ τάχα εἶναι γὰ θέλῃς γὰ γίνῃς βουλευτῆς ἢ πρωθυπουργός; Νὰ κάνῃς χρήματα; Νὰ πάρῃς πλούσια γύφη; Νὰ κάνῃς παρλάτες; Νὰ μὴν κάνῃς τίποτε; Νὰ γράφῃς στίχους; Νὰ φορῆς καλοκομιμένα ροῦχα; Νὰ παίξῃς πιάνο; Νὰ κορδώνεσαι σουλατσέρνοντας στὶς πλατεῖες; Νὰ κοπροκυλιάζῃς στὰ καφεγεῖα; Νὰ δείχνεσαι στὰ σαλόνια και γὰ παπαρδελιάζῃς γαλλικὰ; Ποιὸ ἔθνικὸ ἰδανικὸ και ποιὰ τάχα ἰδεολογία τοὺς μεταδίδουν οἱ δάσκαλοι τους;

Μιὰ φορὰ ἡ ἀνατροφή τῶν Ρωμιῶν ὄλων ἦταν ἀπάνω κάτω ἢ ἴδια, σχολεῖα δὲν ἦταν, ἢ παιδεία ἔμενε ἀριστοκρατικὴ. Γιὰ γὰ πλακῶνῃ τὴν ψυχὴ τους ἢ Τουρκιὰ και γὰ μὴν ὑπάρχῃ ἀκόμα ἑλλαδικὸ βασίλειο, τὴν ἀνατροφή τοῦ Ρωμιοῦ τὴν ἔπλαθε ἢ ἀντιπάθεια γιὰ τὸν Τοῦρκο και μιὰ νοσταλγία πρὸς τὰ πίσω, κατὰ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Μόρφωγε τοὺς Ρωμιούς τότε τὸ μῖσος και ἡ παράδοση. Ἐξαιροῦνται κάποια μέρη που τὰ ὄριζαν οἱ Βενετσιάνοι. Οἱ λίγα, που ἤξεραν γράμματα, μόνο αὐτοὶ ξεχώριζαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους και δημιουργοῦσαν ἀγάλι ἀγάλι ἕνα νέο ἰδανικὸ — που γὰ μὴν εἶχε γεννηθῆ ποτέ του, ἔλεγε ὁ Ἀλέξης — τὴν ἀ ρ χ α ι ο μ α ν ἱ α . Αὐτοὶ ἀνακάλυπταν ἕναν ἀρχαῖο ἑλληνισμό μὲ Θεμιστοκλῆδες, Περικλῆδες, Ἀριστείδηδες και Σωκράτηδες. Στὴν ἀνακάλυψή τους αὐτὴ τοὺς βοηθοῦσαν και οἱ Εὐρωπαῖοι, που θαύμαζαν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα.

Μιὰ φορὰ ἕνας κουλὸς χωριάτης ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γκράβαρα και ἤυρε τὴν τύχη του στὴν Ἀθήνα ζητῆσανεύοντας. Συγκινοῦσε τοὺς Ἀ-

θηναίους ἢ κουλοσύνη του καὶ τοῦ ἔδιναν οἱ σπλαχνικοὶ πεντάρες. "Α-
μα γύρισε στὸ χωριό του, γέρος πιά καὶ μὲ κομπόδεμα, καὶ τοὺς διη-
γήθηκε πῶς ἐπλούτισε, ζήλεψαν οἱ χωριανοὶ καὶ τοὺς εἶδες τότε δ-
λους νὰ καὶν τὰ χέρια τους, νὰ παραμορφῶνουν τὰ κορμιά τους, νὰ
γίνωνται κουλοὶ, κουτσοί, στραβοὶ καὶ μουγγοὶ καὶ νὰ ζητανεύουν
στὴν Ἀθήνα. "Ὡς που τοὺς κατάλαβαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τοὺς ἔδιω-
ξαν ὅλους τοὺς Γκραβαρίτες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μὲ τὶς κλοτσιές.

"Ἔτσι καὶ οἱ γραμματιζούμενοι, εἶδαν πως ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς
εἶχε πέραση στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν ἔκανε νὰ βοηθῆ τοὺς Ρωμοὺς γιὰ
χάρη τῶν προγόνων τους. Οἱ φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι κάτι ψίχουλα
τοὺς πέτοῦσαν. Καὶ φαντάστηκαν ἀμέσως οἱ γραμματιζούμενοι νὰ με-
ταμορφώσουν τοὺς Ρωμοὺς σὲ ἀρχαίους Ἑλληνας μὲ μουτσοῦνες Πε-
ρικλήδων, μὲ ξύλινα δόρατα καὶ τόξα, μὲ χάρτινες ἀσπίδες καὶ χλα-
μύδες, γιὰ νὰ παίρνουν πάντα ψίχουλα ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Μὰ ἦρθε
καιρὸς που οἱ Εὐρωπαῖοι τοὺς κατάλαβαν καὶ τοὺς καταφρόνεσαν
τοὺς μασκαράδες Γκραβαρίτες.

Τώρα κομματιάστηκε ἡ Ρωμισσύνη, ἀφότου ἔγινε τὸ ἑλλαδικὸ
βασίλειο, πολιτικὴ ἐνότητα ἔχει λιγώτερη, παρὰ τὸν καιρὸ που τὴν
ὄριζε σχεδὸν ὀλόκληρη ὁ Τοῦρκος. Τὸ μῖσος γιὰ τὸν Τοῦρκο στὴν
Ἑλλάδα ξεθύμανε, στὴν Τουρκιὰ ὄχι. Νά, ἀμέσως ἀμέσως, ἕνας χω-
ρισμὸς. "Ὅσο γιὰ τὴ μεγαλοϊδεάτικη παράδοση, γιὰ νὰ ξεσκλαβώθη-
κε ἀπὸ τὸν Τοῦρκο μονάχα ἕνα μικρὸ κρατίδιο ἑλληνικὸ ἀνίκανο καὶ
ἀπόλειμο καὶ γιὰ νὰ ξύπνησαν στὸ μεταξὺ ὀλόγουρά μας οἱ ἔθνισμοι
Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀρμένηδων, Ἀρβανιτάδων καὶ Συριάνων, κλο-
νίστηκε πάρα πολὺ μέσα στὴν ψυχὴ του. "Ἐπειτα γίνηκαν τὰ σκολειά
καὶ αὐγάτισαν οἱ μισογραμματισμένοι. Τὰ γράμματα αὐτὰ τοὺς ἀπο-
χάλασαν, γιὰ τὴν χαλάρωσαν μέσα τους τὴν κλονισμένη πίστη στὴν ἐθνι-
κὴ παράδοση τῆς αὐτοκρατορίας, ποὺ ὀνομάστηκε μεγάλη ἰδέα. Ἀπὸ
τότε γενικεύτηκε ἡ ἀρχαία ἱστορία, σὰν παράδειγμα γιὰ τοὺς νέους
Ἑλληνας, καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα σὰν πρότυπο. Σχολαστικοί, ψευτο-
κλασικοὶ καὶ ψευτοπρογονολάτρες οἱ δασκάλοι ἔπλασαν κούφους, ξε-
ρούς, μαραντζιασμένους τοὺς νέους Ἑλληνας, τὴν ἀγάπη μας.

Ποιὸ εἶναι τὸ ἰδανικὸ — ἂς μὴν εἶναι καὶ ἐθνικὸ — που μεταγ-
γίζουν στὰ ἑλληνόπουλα οἱ δάσκαλοι τους; Τί τοὺς δίνουν; Ἐνθουσι-
ασμὸ γιὰ τὴ θρησκεία τὴ χριστιανικὴ; Ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν παρά-

δοση τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Βυζαντινῶν; Ἐνθουσιασμὸς κἀν γιὰ τὴν ἀπομακρυσμένη ἀρχαία Ἑλλάδα; Ἐνθουσιασμὸς γιὰ τὶς ἐπιστῆμες; Γιὰ τὶς τέχνες; Γιὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ τὴν κίνησιν; Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά. Τοὺς φαρμακῶνουν σιγὰ σιγὰ μὲ λογοκοπανίσματα, που τοὺς ἀφήνουν στὴν ψυχὴ μιὰ ξεθυμασμένη, μαῖμουδίστικη, λογοῦ φευτολατρεία γιὰ τοὺς Ἀρχαίους Ἑλληνας, μιὰν ἀδειαγὴν φευτοπερηφάνειαν γιὰ κάποιους μεγάλους προγόνους, που τοὺς προστατεύουν τάχα ἀπὸ τὸ χαμό, μιὰ πατροπαράδοτη ἐπανάληψη πὼς ἐκκλησία καὶ ἔθνος εἶναι ἓνα πρᾶγμα καὶ πὼς ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἔσωσε τὸ ἔθνος (καὶ ὄχι πὼς τὸ ἔθνος, μὲ τὸ νὰ εἶναι ζωντανό, ἔσωσε κάποια θρησκεία καὶ κάποια γλῶσσα, ὅπως φαίνεται πιθανώτερο), μιὰ σιχασιὰ ἀνίκητη γιὰ τοὺς γραμματικούς καὶ συνταχτικούς κανόνες τῆς ἀττικῆς γλώσσας, γιὰ τὸ δάσκαλο καὶ τὸ σχολεῖο καὶ μιὰν ἀδιαφορίαν τέλειαν γιὰ κάθε γνώση. Τὸ μυαλό τους ἀπορμένει διεστραμμένο ἢ ἀδειανό, οἱ γνώσεις τους εἶναι ἀποστηθισμένες παπαγαλίστικα καὶ ἄχρηστες γιὰ τὴν ζωὴ, ὁ χαρακτήρας τους χειρότερος παρὰ πρὶν ἀφήσουν τὸ σπῆτι τοῦ πατέρα τους. Ἐεσκολίζουσι τὰ μαθήματα μὲ ἄπειρη τεμπελιά καὶ μὲ λάβαρο τὸ φτωχότερο καὶ στενώτερο ἀτομικὸ συμφέρον γιὰ ἰδανικὸ καὶ προσθέτουσι ἔτσι ἄλλον ἓναν κόκκο ἀναρχίας διανοητικῆς στὴ θάλασσα τῶν φτωχῶν, στενῶν, μίζερων ἀτομικῶν ἰδανικῶν, που βρίσκονται πελαγωμένοι μέσα οἱ ἄνθρωποι. Τὴν ἐλευθερίαν τους, τὴν ζωντανάδα τους, τὴν θέλησίν τους, τὶς ἔχουσι πλακίωσει ἀνιωφέλευτα βάρη, που τοὺς ἐζάρωσαν τὸ νοῦ καὶ τοὺς ἐμίρραιναν τὴν ψυχὴν γεμίζοντάς τιν μὲ μιὰν ἀρρωστιάρικην ἀνησυχίαν γιὰ τὸ πῶς θὰ θγάλουν τὸ ψωμί τους μονάχα. Μ' αὐτὴ τὴν ἀνησυχίαν, χωρὶς αὐτοπεποίθησιν, θγαίνουσι ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ ἀντικρύζουσι τὴν κοινωνίαν καὶ οἱ περισσότεροι σκύβουσι καὶ γίνονται σκλάβοι ἐκείνου που θὰ τοὺς παρασταθῇ γιὰ νὰ ἀπολάβουσι μιὰ θροῦλα. Παντοῦ ἄλλοῦ, ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τους, γυρεύουσι ἀποκούμπιν, προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν, γιὰτὶ μέσα τους δὲν τὰ βρίσκουσι. Λιγοστοὶ εἶναι κείνοι, που, ξανακάνοντας μονάχοι τους τὴν ἀνατροφή τους καὶ τὴν παιδείαν τους, ἀφοῦ ἀφήσουν τὸ σχολεῖο, καὶ ξεφορτώνοντας ἀπὸ πάνω τους τὰ βάρη που τοὺς ἐφόρτωσαν, σηκώνουσι ψηλὰ τὸ κεφάλιν καὶ ἀνασκουμπώνονται γιὰ νὰ παλαίψουσι μὲ τὶς δυσκολίας τῆς ζωῆς, αὐτοὶ, μονάχοι, μὲ τὴν ἴδιαν τους τὴν δύναμιν. Καὶ ἀκόμα λιγώτεροι ὅσοι πέρασε ἀπὸ

πάνω τους ή δασκάλικη ιδεολογία, όπως περνάει από πάνω από τις αγριόπαπιες το νερό, χωρίς να τις μουσκέψει.

Διαβαίνοντας ανάμεσα στους ανθρώπους της φυλής του στις πολιτείες και βλέποντάς τους ο Αλέξης δίχως λάμψη στα μάτια τους, έλεγε: «Οι δασκάλιοι που δέν έχουν για να μεταδώσουν ένθουσιασμό, πρέπει να σκοτώγουνται».

Λοιπόν ή τωρινή παιδεία στη Ρωμοσύνη δλάκερη, για να παίρνη την πνοή της — αν έχη πνοή — και το σχέδιό της από την ξεραμένη ιδεολογία — ίσως ακδεολογία — των γραμματισμένων του έλλαδικού βασιλείου, ίσοπεδώνει και άφομοιώνει τους Έλληνες μόνο στην ταπείνωση, στην τεμπελιά, στο στένεμα της ψυχής και σ' έναν ψευτοκλασικισμό και δέν τους συνεδένει με κανένα ήθικό δεσμό άναμεταξύ τους. Όσο για τα άλλα ψεγάδια της παιδείας δέν μπορεί να κρίνη ο Αλέξης πώς θα διορθωθούν, μά ήταν πεποίθησή του πως το σχολειό πρέπει να δίνη στο έλληγόπουλο πρώτ' απ' όλα ένα έντικό ιδανικό, που σύμφωνα του έπειτα θα ρυθμιστή και ή άλλη του ιδεολογία. Η θύμηση των περασμένων είναι κι αυτή ένα από τα στοιχεία των έντικών ιδανικών, μά όχι και το μόνο. Η παράδοση είναι κι αυτή ένας από τους συνδετικούς κρίκους που φτειάνουν τα ένθη, μά δέν ταιριάζει να γίνεται παντοδύναμη σαν πρόληψη, γιατί τότε παραλεί την τωρινή και την μελλούμενη ζωή τους. Οι παράδοσες είναι καλές όσο συναρπάζουν τα ένθη, πρέπει όμως να ξεχάνωνται άμα αρχίζουν να τα παραλούν.

Άφοϋ ο Αλέξης και οι όμοιοί του είναι να δώσουν το δικό τους ιδανικό στο σχολειό που σκοπεύουν να κάμουν για τους δασκάλους, είναι φανερό το ιδανικό που θα του δώσουν — ή ένωση της φυλής σ' ένα κράτος, ο ταυτισμός φυλής και κράτους, που προϋποθέτει το ξύπνημα της έντικής συνείδησης, με άλλα όμως μέσα από κείνα που τώρα μεταχειρίζονται οι δασκάλιοι, οι πατριωτικοί ρήτορες και τα πατριωτικά άρθρα των έφημερίδων. Ένοιωσαν οι νέοι αυτοί πως κάθε ιδέα στην Ρωμοσύνη τώρα είναι πελαγωμένη μέσα στην ιδεολογική άναρχία, που όρίζει τις ψυχές των Έλλήγων. Ένοιωσαν λοιπόν ότι και ή έντική συνείδηση παραμορφώθηκε και ολοένα παραμορφώνεται από τα σχολειά, που πασχίζουν να τη μορφώσουν την ίδια ώρα με προγονολατρεία για τους αρχαίους Έλληνες, προσκόλληση στη λο-

γιώτατη καὶ στήν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ παπαγαλισμὸ ξερῶν καὶ κούφιων πατριωτικῶν λόγων καὶ σαχλοτραγουδιῶν δασκάλικων, που ἀρχίζουν μὲ τέτοια λόγια· «ὦ γλυκεῖα μου πατρίς»!

Ὁ Ἀλέξης ἤθελε τὸ δάσκαλο νὰ ξέρη νὰ θερμαίνῃ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση στὰ παιδιά μὲ τὴ γνωριμία τῶν πηγῶν τῆς τωρινῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, μὲ τὴ γνώση τῆς σύγχρονης δημοτικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσας καὶ τὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους τὴ σύγχρονη καὶ τὴ λίγο μακρινότερη. Φαντάζονταν τὸ δάσκαλο ἄξιο νὰ παραλληλίσῃ τὸν πόλεμο τοῦ ἐνεγήντα-ἑφτά μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ εἴκοσι-ἕνα, καὶ ν' ἀφήνῃ τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ νὰ δουλεύῃ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἐθνικῆς ντροπῆς. Καὶ ἀπὸ τὸ μεγάλο σηκωμὸ τοῦ εἴκοσι-ἕνα τὸν ἔβλεπε τὸ δάσκαλο νὰ ἀνεβαίνῃ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς γενικῆς τουρκοκρατίας ὡς στὸ πάρσιμο τῆς Πόλης μὲ τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ὡς που νὰ κἀνῃ τὰ παιδιά νὰ κλαῖν. Καὶ κεῖ ἐπάνω νὰ τοὺς δίνῃ νὰ νοιώθουν τὴν κατάντια τοῦ ἔθνους, τὴ γύρω πραγματικότητα, τὴ γεωγραφικὴ θέση τῆς Ρωμιοσύνης ἀνάμεσα σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση, τὸ ξύπνημα τῶν γειτονικῶν ἐθνῶν, τὴν ἐπίδραση τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰ καλὰ του καὶ τὰ κακά του, τὴ γειτονία τοῦ ἔθνους μὲ τὴν Ἀνατολή, που δὲν μπορεῖ οὔτε καὶ πρέπει νὰ τὴν ξεχνοῦνε, καὶ τὴ δύναμη τὴν ἀνυπολόγιστὴ που μποροῦν νὰ ξανακυροῦν τὰ ἔθνη βουτώντας μέσα σὲ κάποιον ἰδανικό. Θὰ τοὺς κἀμῃ νὰ καταλάβουν τέλος πως, ἅμα τὸ ἔθνος εἶναι δυνατό, καὶ τὰ ἄτομα θὰ εἶναι καλλίτερα, δηλαδὴ δυνατώτερα καὶ πῶς περήφανα. Ὅταν τοὺς διαβάσῃ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἄλλα, καὶ τὰ παραμύθια καὶ τίς παράδοσεις καὶ ἔπειτα τὴν ἄλλη δημοτικὴ φιλολογία, θὰ τοὺς πῇ· «Αὕτῃ εἶναι ἡ γλῶσσα σας καὶ αὐτοῦ μέσα θαυρῆτε τὴν ψυχὴ σας». Καὶ ἔπειτα θὰ τοὺς ἀποδείξῃ πως ἐθνικὴ ἀπαισιοδοξία καμιά δὲ δικαιολογιέται, γιατί γιὰ ὅποιον θέλει ὑπάρχει ἐθνικὸς σκοπὸς καὶ βρῖσκεται δουλειὰ νὰ καταπιιστῇ τὸ ἔθνος του — ἢ πολιτικὴ ἔνωση τῆς φυλῆς. Ἐκεῖ ἅμα φτάσῃ, θὰ τοὺς δώσῃ νὰ καταλάβουν πως δὲν ἔχει ἀπόλυτη σημασία, γι' ἀνθρώπους θεληματικούς καὶ ἐλεύτερους, καμιά τριγυρισιὰ οὔτε ἢ σημερινὴ πανάθλια πραγματικότητα καὶ ἢ πολιτικὴ κατάντια τοῦ ἔθνους καὶ θὰ ἀρνηθῇ τὸ κράτος τὸ ἑλλαδικό, δείχνοντάς τους πως ὑπάρχουν ἄπειρες πολιτικὲς μορφές, που μπορεῖ τὸ ἔθνος νὰ πάρῃ, κρατῶντας πάντα τὴν ὑπόστασή του καὶ τὴν αὐθυπαρξία του. Θὰ

τούς πῆ πως τὸ ἑλλαδικὸ κράτος εἶναι ἄχρηστο, ἂν δὲν ἔχη τὴ θέληση γὰ σῶση γύρω του τὴ φυλὴ.

Καὶ τότε, χωρὶς γὰ παραμελήσῃ τὴν πολιτικὴ του ἐνέργεια ὁ Ἄλέξης, βάλθηκε μ' ἓνα γιατρὸ φωτισμένο ἀπὸ τὴ φυσιολογία, μ' ἓνα μαθηματικὸ θρεμμένο μὲ φυσικὴ καὶ μερικὸς ἄλλους δημοτικιστὲς γὰ βοήθησῃ ἓνα νέο παιδαγωγὸ γὰ θεμελιώσῃ σ' ἓνα νησί τὸ νέο διδασκαλεῖο, που θὰ ἔβγαζε δασκάλους ἀνθρώπους, που θὰ ἔπλαθαν, μὲ τὸς ἀτέλειωτους ἀγῶνες τους καὶ μὲ τὴν ταιριασμένη μὲ τούτους ἰδεολογία τους, τὸν καινούργιο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὸς μεγάλους ἀντρες τους.

Τὰ ἔθνη δὲν ἀξίζουν μόνο μὲ τὸ γὰ μένουσιν ἔθνη, ἂν δὲν εἶναι συνάμα καὶ ζύμη γιὰ τὴ δημιουργία πολιτισμῶν καὶ ξεχωριστῶν ἀνθρώπων. Ὅλα τὰ ἔθνη δὲ βρίσκουν τὸ προζύμι πού χρειάζεται γιὰ γὰ ζωντανέψουν ἓνα πολιτισμὸ δικό τους. Μὰ οἱ Ἕλληνες, που δὲ χάθηκαν ποτὲ ὡς τώρα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ διατήρησαν τὸ ἐγὼ τους τὸ ἐθνικὸ πάντα, ὅσο καὶ γὰ ἔσμιξαν μὲ ἄλλες φυλές, οἱ Ἕλληνες, που φάνηκαν ἀξιοὶ γὰ δημιουργοῦν καταποδιαστὰ πολιτισμοὺς ἀπὸ τότε που φανερώθηκαν σὰν ἔθνος ἀνάμεσα στὰ ἔθνη, θὰ εἶναι ἱκανοὶ γὰ ξαναδημιουργήσουν ἓνα δικό τους καινούργιο πολιτισμὸ. Τί ἐμποδίζει τοὺς Ἕλληνες τοὺς τωρινούς γὰ κουνηθοῦν σὰν ἔθνος καὶ γὰ δημιουργήσουν; Αὐτό, ὅτι καὶ γὰ εἶναι, πρέπει γὰ λείψῃ ἀπὸ τὴ μέση.

Πρῶτα τὸ κράτος τους, καὶ ὕστερα τὸν πολιτισμὸ τους, αὐτὰ ἔχουν γὰ δημιουργήσουν ὁμαδικὰ οἱ Ἕλληνες. Καὶ τώρα;

Ὅσοι ζωντανοὶ, προσέλθετε!